

MỠI NĂM HOA ĐÀO NỞ

Trần Quang Dự

***

Nghe CVA Quốc đọc xong câu đầu của bài thơ cổ tôi bèn đưa lời cảnh giác:

- Xin lỗi quý đồng môn, quý vị đã là các bậc cao niên rồi đây, nếu không hơn thì cũng ngang tuổi "ông Đồ già" lúc cụ ngồi viết câu đối bên lề đường. Xin đừng nghĩ còn trai tráng như thuở nào.

Quốc bảo:

- Phải dùng từ đầu lưỡi của Thà "Típ" thì mới thắm: "Đùng có tường bờ".

Tôi không đồng ý với Quốc:

- Xin lỗi bạn, Thà "Típ" thường dùng từ trên, nhưng từ đầu lưỡi của hắn là tiếng Đan Mạch (viết tắt là Đ.M.), nhóm người dùng nhiều nhất từ "Đùng có tường bờ" là các nữ sinh Trưng Vương. Nói có sách mách có chứng, "moi" biết một tay có em gái học Trưng Vương, một chiều trên đường đón em đi học về, hắn hỏi nhỏ: "Này, tại sao bạn em, cô đeo kính trắng, cô ấy lại mỉm cười khi nhìn anh?". Cô em la to: "Anh đừng có tường bờ". Thời trung học, có nhiều tay nói chuyện hết sức là vô tư, không có ẩn ý gì mà vẫn bị các "em TV" cảnh cáo: "Đùng có tường bờ".

Chợt Quốc ngắt lời tôi:

- Thế còn người bạn quý của ông bị em gái la thì về sau thế nào, có "bờ" không?

- Ô, không phải là "tường" mà "bờ" thật và vì quá "bờ" nên "bờ bung" ra một cặp sinh đôi, thế mới tài!

Quốc cao hứng ngâm:

*Hữu duyên thiên lý năng tương ngộ,
Vô duyên đối diện "vẫn" tương phùng.*

Xin trở lại bài thơ cổ. Phải công nhận hình ảnh ông Đồ Già, mực tàu, giấy đỏ là một trong những sắc thái đặc biệt của Tết. Cụ Đồ thường viết bằng Hán tự lên giấy đỏ, lời chúc tốt đẹp đầu năm, như: Cung Chúc Tân Xuân - Vinh Hoa Phú Quý ... nhưng chính là câu đối, một thành phần không thể thiếu của Tết:

*Thịt mỡ, dưa hành, câu đối đỏ
Cây nêu, tràng pháo, bánh chưng xanh*

Một nhà văn đã viết: Đôi câu đối trên đã mô tả đầy đủ cảnh Tết và cách ăn Tết của dân tộc ta. Tôi được biết hiện nay ở quận Cam còn sự hiện diện của một số rất ít "Cụ Đồ Già" tuổi gần hoặc trên 100, cơ thể suy yếu nhưng trí não vẫn còn tinh tường để làm câu đối. Cách đây ít năm, tôi có quen một cậu tên Xuân. Một buổi sáng cậu đem cụ thân sinh đến văn phòng tôi. Chuyện qua lại, tôi được biết cụ di cư từ Bắc, có một thời làm công chức ở Hội An. Một ngày gần Tết tôi nhận được thư cụ kèm theo là một đôi câu đối cụ tặng tôi, đặc biệt trong đó có tên tôi và anh bạn:

*Người lữ thứ gặp ân nhân là vinh Dự
Cảnh tha hương vui đậm bạc đón mừng Xuân*

Xin phép được bàn qua về câu đối. Câu đối có hai câu, mỗi câu là một vế. Khi tự mình làm cả hai câu thì một câu gọi là vế trên, một câu gọi là vế dưới. Khi một người làm một câu để người khác đối lại thì gọi là "vế ra" và "vế đối". Câu đối có thể chứa một tới nhiều chữ. Tùy theo số chữ trong câu, người ta phân biệt câu tiểu đối, câu đối thơ hoặc câu đối phú. Về luật bằng trắc thì trên nguyên tắc chữ vế bên này "trắc" thì chữ vế bên kia phải "bằng" và ngược lại chữ vế bên này "bằng" thì chữ vế bên kia phải là "trắc". Nhưng theo cụ Nguyễn Văn Ngọc thì "... có khi không theo đúng như thế cũng được, cần nhất là chữ chấm đầu trước đoạn cuối cùng thế nào cũng phải giữ đúng bằng, trắc thì thôi".

Thứ nhất là khi đọc những câu đối có chơi chữ mà các cụ gọi là "tả âm". Thí dụ câu đối mừng ông quan võ mắt chột:

*Cung kiếm ra tay, thiên hạ đổ dồn hai mắt lại
Triều đình cử mục, anh hùng chỉ có một người thôi.*

"Anh hùng chỉ có một người thôi" có hai nghĩa:

1. Only "you" là anh hùng
2. "You" là anh hùng độc nhõn (chỉ có một con người)
- "one-eye man"

Hồi học Trung Học, tôi và mấy bạn thích sưu tầm mấy câu đối mà chúng tôi thường kêu là đốp chát giữa nam, nữ. Một thiếu nữ tên Sen ra câu đối cho một học trò tên Quế muốn lấy cô:

*Cô Sen, mặc áo cánh sen, đứng cạnh hồ sen,
chờ người quân tử.*

Cậu Quế đáp lại:

*Cậu Quế, khoác áo cánh quế, chèo lên cung
quế, bé chị hằng nga.*

Trong văn chương Pháp cũng có kiểu chơi chữ đốp chát tuy không dưới hình thức câu đối như ta. Một ông về xấu xí được người đời tặng danh hiệu "le laid condensé" (cái xấu kết tụ vào một người) nhưng còn có thể viết "lait condensé" (sữa đặc). Một hôm ông vào quán cà phê, bà chủ cất tiếng gọi bồi: "apportez du cafe au lait" (lấy cà phê sữa ra đây), nhưng vì chữ "lait" còn có thể viết "laid" là xấu xí nên câu trên còn có nghĩa "mang ngay cà phê cho ông xấu ông ấy uống". Khách hàng không tức giận thân nhiên nói: "Madame, vous avez du bon café, mais vous n'avez pas de bon thé" (Thưa bà, bà có cà phê ngon, nhưng bà không có trà ngon). Nhưng vì chữ "bon thé" đọc nhanh còn nghe thành chữ "bonté" (lòng tốt) nên câu trả lời còn có nghĩa "Bà có cà phê ngon nhưng không có lòng tốt (vì bà đã nhạo báng tôi)".

Nếu cứ bàn về câu đối và chơi chữ thì chắc đến hết cả tập san cũng chưa hết chuyện. Tuy nhiên trước khi trở lại vài hình ảnh Tết, xin ghi lại đôi câu đối của nữ sĩ Xuân Hương:

Tối ba mươi, khép cánh kiềm khôn, ních chặt lại kéo ma vương đưa quỷ tới

Sáng mồng một, lòng then tạo hóa, mở tung ra cho thiếu nữ rước Xuân vào.

Suốt năm bạn thấy trăm hoa đua nở, nhưng chỉ được ngắm đào và mai khi Tết tới.

*Cành Xuân hoa chúm chím chào
Gió đông thổi đã cợt đào gheo mai.*

Có tác giả đã viết miền Bắc có nhiều đào, ít mai; miền Nam, ngoại trừ Đà Lạt, còn toàn là mai. Theo tôi thì mai không hiếm ở Bắc; gần Hà Thành có làng Bạch Mai, Hoàng Mai nhưng người Bắc thích đào hơn. Quê tôi ở bắc Tây Hồ, nơi sản xuất khoảng 95% số đào bán Tết. Nỗi lo âu nhưng cũng là điều thích thú cho dân làng là làm sao để hoa đào nở đúng Tết. Theo sự hiểu biết của tôi, nếu tuốt lá thì khoảng 6 tuần đào sẽ đâm bông. Nói thì dễ nhưng thực tế gay ả vì còn một yếu tố quan trọng: Thời tiết, nghĩa là nhiệt độ ở trại đào. Đa số dân làng căn cứ vào kinh nghiệm những năm trước rồi tùy theo nhiệt độ trung bình trong vài tuần, trước khi quyết định tuốt lá. Thí dụ thấy trời có vẻ ấm áp, đợi cách Tết 4 tuần mới tuốt. Nếu thấy có vẻ lạnh thì tuốt sớm hơn, trước Tết 7 tuần. Nhưng "muru sự tại nhân, thành sự tại thiên". Quý vị thấy trời ấm áp, cách Tết 4 tuần mới tuốt lá nhưng vừa tuốt xong thì 2 ngày sau trời trở lạnh có nghĩa là sau ngày hạ cây nêu quý bạn mới có đào để bán và chỉ có đồng bào nào ăn Tết "Congo" mới mua đào của bạn. Tôi đã từng chứng kiến tình huống này và đã thấy chủ vườn đào đem củi hay "bùi nhùi rơm" nhóm 5, 6 đồng lửa để sưởi ấm vườn đào. Đôi khi kết quả rất khả quan. Trường hợp ngược lại thì hơi gay. Thấy trời có vẻ lạnh nhiều, bạn quyết định tuốt lá trước 7 tuần nhưng 1 tuần sau thì trời trở nên ấm áp, mọi người vội cởi chiếc áo bông xù ra, thì chủ vườn đào lại thấy rét run lên vì cứ

cái điệu này thì 25 tháng chạp hoa đào đã nở tung toé ra rồi. Vì vậy hồi tôi còn ở Hà Nội, đa số chủ vườn đào không dám chơi kiểu "stock" mà phải chơi kiểu "mutual fund" nghĩa là không tuốt lá tất cả các cây đào cùng một lúc mà phải phân tán mỏng ra để cây nọ cứu cây kia và cứ luôn chủ vườn đào.

Tới chợ đào vào dịp Tết bạn thấy có cành to, cành nhỏ; có cành lớn xòe ra cỡ 2, 3 người ôm. Đây là những cây lỡ dịp của năm trước, hoa nở quá sớm hoặc quá trễ, nên chủ vườn không đem bán, nuôi thêm một năm nên to như vậy. Thời tôi còn ở Bắc, chơi đào Tết sành điệu là chơi nguyên cây như kiểu "Christmas tree" ở Mỹ, cắm vào lọ lục bình, qua Tết đem bỏ luôn. Sự thực dân làng cần giữ gốc lại để có cây mới bán cho năm sau (y chang Christmas tree). Viết tới đây tôi lại nghĩ tới một người bạn thân có nickname là Neru vì da anh ta không mấy trắng. Suốt thời gian Trung Học, ngoại trừ Trường "Gái" hầu như không bạn nào biết tôi xuất thân từ nơi trồng đào. Di cư vào Nam tôi học chung với Neru. Chắc quý đồng môn còn nhớ những buổi học rất thú vị vào những ngày kể Tết. Đa số các thầy dù nghiêm khắc gấp mấy, cũng trở nên hiền hòa vào những ngày sửa soạn đón Xuân. Có một năm, trước nghỉ Tết ít ngày, vừa vào lớp tôi đã thấy trên bảng có bạn vẽ một cành đào khá lớn, rất đẹp bên cạnh là hàng chữ CUNG CHÚC TÂN XUÂN, chữ quốc ngữ nhưng viết theo lối chữ nho. Tôi bèn hỏi Neru:

- Ngày xưa nhà cậu có hay mua đào chơi Tết không?
- Sức mấy mà mua, nhưng vẫn có đào trung như thường.
- Chắc nhà rộng có sân sau trồng đào?
- Có ai biết trồng đâu.
- A, tớ hiểu rồi, nhà cậu trưng hoa đào giấy.
- Ai thềm trưng hoa giấy. Đào thật đàng hoàng. Cậu thắc mắc và có vẻ khó hiểu. Vấn đề là thế này, cậu có biết làng Nhật Tân không? Ngay sát Hồ Tây nơi sản xuất đào đấy. Cậu đi hết Yên Phụ, Nghi Tàm, Quảng Bá rồi tới Nhật Tân.

Gần Tết anh em tớ thường chờ nhau lên Nghi Tâm chơi, đợi lúc chạng vạng tối, hai anh em đạp xe lên Quảng Bá, Nhật Tân, quẹo trái ở ngã ba đầu làng để đi về Bưởi. Khi qua trại đào, dừng xe bên đường, chạy xuống chôm vài cành đào rồi đông về Hà Nội. Thế là có đào trung Tết khỏi mất công đi mua.

Tôi tin rằng chờ nhau bằng xe đạp thì chỉ đem được vài nhánh nhỏ thôi, thiệt hại của chủ vườn không đáng kể. Thực tế đã xảy ra trộm nguyên cây đào nên hàng năm dân làng thường cắt phiên nhau trực canh vào những tuần gần Tết nhưng họ chỉ chú tâm thời gian "nửa đêm về sáng" là cao điểm của "chôm chia". Người bạn tôi tới lúc nhá nhem tối thì rất an toàn. Nhưng giả thử có gặp người canh đào thì họ cũng chẳng làm khó dễ mà chỉ giải thích để quý vị hiểu rõ một số gia đình chỉ trông vào đào để có tiền tiêu Tết.

Ngoài Đào và Mai, một loại hoa cũng chỉ xuất hiện vào dịp Tết đó là Thủy Tiên. Các cụ ta thường để ý tới hương thơm của loại hoa này và người sành điệu phải biết gọt thủy tiên làm sao để "bát thủy tiên" nở đúng 3 ngày Tết.

Ngoài ra ta còn thấy Cúc, Thược Dược ... tuy không phải là loại đặc thù của Tết.

Thủy Tiên ông trên mặt nước lập lò

Nhìn nàng Cúc cảm nụ cười vàng nghệ

Đào tiên cô thiết tha nhìn e lệ

.....

Ừ Tết nhi, thằng Pháo vỗ tay reo.

.....

Chắc các bạn đồng ý với tôi khi nói tới hình ảnh Tết, chúng ta không thể nào quên được những "tranh dân gian" bày bán trong dịp này, những bức tranh đơm màu dân tộc không tranh nào bằng. Nhân năm Mậu Tý, xin phép quý đồng môn được ghi ở đây bức tranh "Đám Cưới Chuột".

Thời gian học Tiểu Học, một niềm vui trong mấy ngày đầu nghỉ Tết là rủ nhau lại chúc Tết thầy. Học trò chỉ học một thầy trong một năm nên tình thầy-trò đượm vẻ tình gia đình. Lên Trung Học, một lớp có nhiều thầy dạy nên Tết lại thăm thầy không ồn ào như ở Tiểu Học, thường thì cá nhân hoặc một nhóm 2, 3 người lại thăm các thầy mà thôi. Riêng cá nhân tôi từ khi di cư vào Nam, vị thầy mà tôi lại thăm đều đặn nhất là thầy Nguyễn Huy Quán. Nếu tôi không lầm, thầy là giáo sư chính của lớp, năm đầu ở miền Nam. Thầy sống rất thanh đạm, cá nhân tôi chưa thấy thầy dạy tư bao giờ. Trước khi nhập ngũ, Tết nào tôi cũng lại thăm thầy. Mấy năm đầu vượt biên tới Hoa Kỳ, tôi cố tìm cách liên lạc với thầy nhưng không được.

TP/Hồ Chí Minh ngày 20-3-2000
 Anh Dư Hiền mến!
 Thầy rất vui mừng nhận được thư của anh, trước giờ phòng Huân chương xuyên anh đến thăm thầy. Lần cuối nhất, anh đến thăm thầy vào năm 70-71 gì đó, khi ấy anh đi cùng một người bạn, thầy không nhớ tên, buổi giờ hai người chơi một đồ chơi gì y khoa - anh sang Hoa Kỳ từ năm 1983 và theo ngành y có được gì anh giúp đỡ

ở không hay phải từ không chơi lại, rồi đi
 Nam vừa đi học. Học xong thì cũng đi vào chùa
 tu rồi, hành nghi có gặp khổ than gì không,
 ở quê nhà da trắng tui tui, bây giờ thì trắng mất
 ở quê nhà A, da màu. Có lẽ nó không quá lui
 toàn như ở châu Âu: Anh, Pháp Đức chẳng hạn
 vì Hoa Kỳ là một quốc gia đa chủng, pha trộn đã
 lâu rồi không hết lột lột - thầy như vậy
 thầy đẹp thì hơn, thầy quen nhau từ Hà Nội,
 đi có trước Nam năm 54, thầy dạy học thầy dạy,
 Nguyễn Huệ cho mãi đến năm 1977 thì thầy dạy
 một biên sang Mỹ - 22 năm sau tức năm 1999 thầy
 dạy học ở Địch Sơn chơi, có một học một người
 quốc sư Ngô Huệ - thầy là bạn thân của anh,
 sau đó thầy dạy cũng với mấy thầy Ngô Huệ có
 kiến thức thầy - dĩ nhiên là thầy nhớ anh phạm
 Hoài, em của Đ. thầy dạy - thầy dạy về họ
 gia họ nước thầy là văn nghệ
 thầy nhận được thư của anh đã 3 tuần rồi,
 hôm nay thầy mới trả lời là vì thầy cho người mua
 anh ý nhiên đến đến năm qua là mua hơn chơi
 Tết nhưng cho đến hôm nay chưa thấy người ấy đến -
 anh đừng thất vọng gì hết, vì bên thư anh đến
 đã quên hết tháng ngày âm lịch rồi, chỉ là Tết
 thì phải mua trước Tết, rồi chờ trong mấy ngày
 đầu năm thôi - thầy nhận mail lại từ anh thầy
 phải chờ mấy ngày nữa mới trả lời, thầy bận
 rộn, anh có lòng với thầy như thế là quý hơn
 làm rồi, tình thân mới là trọng.
 Cuối thư, chúc anh cũng quý duyên tuyệt vời
 lắm, mạnh khỏe, gặp nhiều may mắn, và nếu
 được anh gặp nhiều thuận lợi trong việc hành
 nghĩa của mình.
 Thân ái
 Nguyễn - Huy - Quán

Khoảng 1989-1990, Trương Bách từ Pháp du lịch Hoa Kỳ có ghé thăm tôi, tôi đề cập đến thầy Quán. Bách bảo có họ xa với thầy và hứa sẽ cố gắng liên lạc giúp tôi; ít lâu sau Bách phone cho tôi và bảo chịu thua. Năm 1995, CVA Nguyễn Ngọc Nội tới Mỹ, tôi lại thăm và có hỏi tin tức thầy Quán. Nội không rõ và hứa sẽ nhờ Quân ở Sài Gòn tìm giúp. Nhưng năm này qua năm khác không thấy Quân nói gì. Một ngày đầu năm 2000, thầy Quýnh lại văn phòng tôi, tôi mừng quá; sau khi hỏi qua sức khỏe của thầy, tôi liền đề cập ngay đến thầy Quán và nói tôi đã cố gắng nhiều lần mà không bắt được liên lạc với thầy. Nghe xong thầy Quýnh la lên: "Sao không tìm tôi? Năm 1999 tôi về Sài Gòn có mời thầy Quán tới họp mặt với vài thầy khác nhưng vì bệnh nên thầy không tới, vài ngày sau tôi có lại thăm thầy tại nhà". Ngay ngày hôm sau, thầy Quýnh phone cho tôi biết địa chỉ của thầy Quán, nhờ vậy tôi đã liên lạc được với thầy. Ít lâu sau thì thầy qua đời. Trong thư (đính kèm) thầy viết cho tôi, có thể thầy sợ không được chuyên nên thầy dùng từ "TPHCM" và "ngày giải phóng" trong khi ở đây chúng ta dùng từ "Sài Gòn" và "ngày mất nước".

Đúng như thầy Quán viết: "... chơi hoa Tết thì phải mua trước Tết rồi chơi trong mấy ngày đầu năm thôi ...", ý thầy là mua trước 1, 2 tuần. Thời gian sửa soạn Tết thường quan trọng và vui hơn là Tết. Nhiều địa phương sau ngày Táo quân lên chầu trời là Tết rồi, họ bắt đầu gọi 24, 25, ... 29 tháng Chạp là 24, 25, ... 29 Tết. Còn học sinh chúng ta, Tết bắt đầu hôm nghỉ học và hết Tết vào ngày đi học lại.

***

Nói về "nghệ thuật cắm hoa" thì quê tôi rất đơn giản: Đào phải cắm vào lọ lục bình, Cúc bày trong chậu, Thủy Tiên trong bát, và Quất trưng nguyên cây. Viết tới đây tôi lại nhớ một câu chuyện vụn. Số là cách đây hơn ba chục năm, do "tình cờ" tôi có quen được với một nữ sinh TV. Ba năm gần đây, tôi thấy tuần nào nàng cũng đem một chậu hoa về trưng ở phòng khách. Thấy lạ tôi bèn hỏi:

Hình như là bình hoa cắm theo kiểu Nhật?

Nàng trả lời:

- "Đúng" chứ không phải "hình như" đâu, thưa ngài CVA

- Nhưng tại sao lại "Cỏ cây chen đá, lá chen hoa" thế kia?

- Ồ, xưa nay dân CVA vẫn tự hào cái gì cũng biết. Bây giờ "nhà cháu" mới hiểu có những điều "hình như" quý vị "know nothing".

Thấy tự ái bị chạm hơi nặng, tôi bèn không hỏi nữa và tự tìm hiểu vậy. Thì ra cách thức cắm hoa của Nhật có những điều khác với chúng ta. Đôi khi họ hơi tự phụ: chúng tôi cắm hoa có tính toán, xếp đặt (arrange) chứ không phải cắm đại (insert). Phương thức cắm hoa Nhật Bản hiện nay đã có từ hơn 500 năm. Quan niệm cơ bản của Phù Tang: cảnh, lá, cỏ, rêu đều quan trọng như hoa. Nếu nói cảnh thiên nhiên thay đổi qua bốn mùa thì sự thay đổi không phải ở rừng núi, giòng sông mà chính là cây, là cỏ; mà cây cỏ thì mọc khắp mọi nơi, trên cánh đồng rộng bao la, ven những đồi núi trập trùng hoặc trong ao, trong hồ sát nhà ta ở. Quan sát sự nảy lộc của lá, sự đâm bông của hoa diễn tiến tự nhiên trong trời đất như thế nào. Hiện tượng thiên nhiên này làm rung động tim ta ra sao, có "đánh thức" những "nỗi niềm tâm sự" tiềm ẩn không? Từ những nhận xét này người cắm hoa sẽ tạo nên một bình hoa đẹp và có ý nghĩa. Dân Phù Tang tin rằng qua bình hoa, người xem có thể cảm nhận được cảnh đẹp trong thiên nhiên đồng thời cũng cảm thông được tâm ý của người cắm hoa. Nếu hiểu như vậy thì chúng ta có thể so sánh như sau: Người cắm hoa đem những cảnh đẹp thiên nhiên cùng những rung cảm của mình vào một bình hoa, người họa sĩ tranh thủy mặc dùng hình vẽ ghi lại cảnh cùng những cảm nghĩ của mình vào một bức tranh, nhà văn thì dùng ngòi bút để hình dung ngoại cảnh, phối hợp với nội cảnh trong lòng mình để độc giả thấy như đang đứng trước thực cảnh và tìm mình đang rung cùng nhịp tim của tác giả. Nhà văn Khái Hưng đã cho ta cái cảm

giác này "... phía tây sau dãy đồi cỏ biếc, sắc trời đỏ ửng, lấp loáng qua các khe đám lá xanh đen. Mái chùa rêu phong đã lẫn màu cùng đất, cùng cây, cùng cỏ ... Trong làn không khí yên tĩnh, êm đềm, tiếng chuông thong thả ngân nga như đem mùi thiền làm tăng vẻ đẹp cảnh thiên nhiên. Lá cây rung động, ngọn khói thướt tha, bông lúa sột soạt như cảm tiếng gọi của Mâu Ni muốn theo về nơi hư không tịch mịch ...".

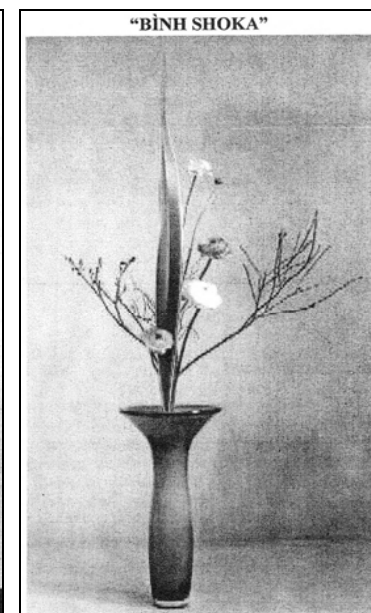
Tôi chợt nhớ tới vị Giáo Sư môn Thực Vật nổi tiếng, GS Phạm Hoàng Hộ. Năm 1968, Giáo Sư viết: "... Hiền hoa là ân nhân vô giá của loài người. Hiền hoa cho ta nguồn thức ăn căn bản hàng ngày .... Biết bao cuộc tình duyên êm đẹp khởi đầu bằng một miếng trầu, một miếng cau. Hồi xưa mấy ai trong chúng ta đã không chào đời bằng một mảnh tre để cắt rún, rời nhau ..". Vậy nếu thảo mộc đã góp phần không nhỏ vào đời sống vật chất của chúng ta thì cũng chính cây cỏ, trong khi tạo nên cảnh đẹp, đã cung cấp một món ăn tinh thần có giá trị hơn bất cứ một viên thuốc tâm bệnh nào.

Xin trở lại vấn đề cắm hoa Nhật. Để có khả năng cắm được một bình hoa đẹp, bạn phải học qua nhiều lớp từ Sơ cấp (Elementary course) đến Trung cấp (Intermediate course) rồi Cao cấp (Advanced course). Đi xa hơn là cấp phụ giáo. Sau giai đoạn này bạn sẽ nhận được mảnh bằng xác định bạn có khả năng dạy người khác cắm hoa, và có thể ghi danh làm hội viên Hội Cắm Hoa (Ikebana Membership). Nhưng muốn trở thành Giáo Sư bạn phải nghiên cứu học hỏi thêm ít năm nữa. Theo sự hiểu biết và âm thầm theo dõi của tôi thì thời gian để thành Giáo Sư dạy cắm hoa Nhật chắc hơn thời gian trở thành một Dược Sĩ!

Nếu quý đồng môn nào có can đảm ghi danh theo học một lớp cắm hoa thì ngày "Khai Trường" quý vị sẽ được nghe lời giáo huấn như sau: thườ nhỏ các trò đã biết câu phương ngôn "ngọc bất trác, bất thành khí" (an unpolished gem will not sparkle). Vì vậy muốn được một bình hoa đẹp, các trò phải chuyên cần học tập thì viên ngọc tiềm ẩn trong tim trò mới sáng để từ đó sẽ giúp trò tạo nên được một bình hoa đầy nghệ thuật, có khả năng làm rung động khách chiêm ngưỡng.

Khi thầy tới chấm điểm bình hoa của trò, nơi làm việc phải sạch sẽ, dụng cụ cắt tĩa phải sắp xếp ngăn nắp, gọn gàng. Trò phải lưu tâm đến những điểm thầy sửa lại; để ý xem thầy nâng cành hoa như thế nào, thầy cầm xử dụng kim kéo ra sao. Những điều này chỉ có thể quan sát, nhận xét tại chỗ, chứ không thể diễn tả bằng lời hoặc ghi lại bằng tay. Vì vậy các trò nên thành khẩn quan sát với một tâm hồn say mê học hỏi để lĩnh hội những kỹ thuật tài tình mà các thầy đã có được qua nhiều năm tháng miệt mài với nghệ thuật cắm hoa.

Thưa quý đồng môn, từ kinh nghiệm tích tụ trong quá khứ, ngành cắm hoa Nhật đã đưa ra những tiêu chuẩn để được những bình hoa đẹp. Họ tự xếp loại và đặt tên cho một số bình hoa: kiểu Rikka, Shoka hay kiểu Nageira và Moribana. Tuy nhiên để những mầm non, những tư tưởng mới lạ có dịp nảy nở, các giáo sư chấp nhận những bình hoa tự do (free style) cá nhân tự mình chọn hoa, lá, cành rồi cắm theo ý nghĩ và rung cảm của mình.

Xin mạn phép ghi lại vài nét về hai bình hoa Rikka và Shoka.

Bình Rikka: Tạo nên bởi nhiều loại hoa màu sắc khác nhau. Bên cạnh những bông màu sắc đậm nhạt tương phản rõ rệt là những đóa màu sắc hài hòa. Chính vì tính phức tạp "ôm đồm" nhiều loại hoa nên tự nó cho phép người cắm hoa thay đổi dễ dàng để thích ứng với thị hiếu của từng thời. Đây là mẫu phổ thông nhất để học hỏi. Các thầy Phù Tang nói: Bình này diễn tả sự huy hoàng của thiên nhiên (magnificence of nature).

Nơi bình Shoka, ẩn ý của người cắm hoa là cổ điển tả sức sống, sự đâm trồi nảy lộc đang vươn lên trong thiên nhiên (the nature growth). Người Nhật còn muốn bình Shoka phải làm sao phản ánh được ba phần chính là: "shin", "soe" và "tai" (xin tạm dịch là thiên, nhân, địa). Dưới mặt nước ba phần chụm lại, ngoi khỏi mặt nước thì tỏa ra thành ba. "Soe" và "tai" phải phối hợp nhịp nhàng quanh "shin".

Chắc các quý đồng môn đồng ý với tôi là cách nay khoảng 200 năm, Thi hào Nguyễn Du bằng 2 câu thơ đã vẽ nên một bình Shoka rất đẹp:

*Cỏ non xanh tận chân trời,
Cành lê trắng điểm một vài bông hoa.*

Quả thật Tổ Như tiên sinh đã cho thấy sự sống đang vươn lên một cách hết sức hài hòa.

Xin thưa với quý đồng môn, vừa rồi tôi chỉ dám sơ qua vài nét về nghệ thuật cắm hoa Nhật thôi vì sự thật mức hiểu biết của tôi về ngành này rất có giới hạn. Nếu tôi không nhầm thì khoảng 1955-1956 có phong trào ghi tên học cắm hoa tại Tòa Đại Sứ Nhật ở Sài Gòn. Vài tay CVA có lại ghi nhưng chẳng bao giờ thấy gọi, chắc quá đông. Thời gian ở quê nhà, cá nhân tôi chưa thấy trường dạy cắm hoa nhưng tôi lại hãnh diện với những trường "thêu hoa" đủ loại, đủ màu sắc biểu lộ rõ tay nghề rất khéo và óc mỹ thuật rất cao. Một niềm vui và đáng kiêu hãnh nữa của chúng ta là, như Giáo Sư Phạm

Hoàng Hộ viết, nước ta là nước có số lượng thực vật phong phú nhất thế giới. Thực vật chúng ở Việt Nam có khoảng 12,000 loại. Pháp có khoảng 4,800 loại. Âu Châu có 11,000 loại. Cả Bắc Mỹ, rộng hơn nước ta 65 lần, chỉ có hơn 14,000 loại. Gần ta, chỉ có Malaysia và Indonesia nhập lại, rộng bằng 6 lần nước ta, mới có số loại cao hơn, phỏng định khoảng 25,000. Nhưng trong thập niên qua một nỗi buồn đang đến với chúng ta: kho tàng thực vật đang bị hiểm họa biến mất, tuyệt chủng vì nạn phá rừng bừa bãi. Vậy nếu nói vua Hùng dựng nước thì nay ai là kẻ đang phá nước?

Để kết luận tôi xin nhắc lại lời Giáo Sư Phạm Hoàng Hộ: Đã đến lúc, theo tiếng nhạc của một bài ca, ta có thể hát "Thần dân nghe chăng? Sơn hà nguy biến. Rừng dày nào còn? Soi mòn đang tiến .... Đâu còn muôn cây làm êm ấm núi sông ...".

Kho tàng thực vật ấy chúng ta có phận sự phải bảo tồn.

CVA-59 Trần Quang Dự
Tháng Chạp năm Đinh Hợi

*Phải, thứ 2: Trần Quang Dự cộng tác với Hội Hồng Thập Tự Indonesia tại Pulau Galang (1983)
(Ghi chú của Ban Biên Tập)*